

Kredo

Müstəqil ictimai-siyasi, publisistik qəzet

№ 49 (1129) 15 dekabr 2022-ci il

Qiyməti 1 manat

Qəzet 1999-cu ilin oktyabrından çıxır

BİR BÜLBÜL OXUDU GETDİ

Ramiz Kərəm poeziyası pafosdan, patetikadan, qışqır-bağırdan çox uzaq olub. O, ədəbiyyata belə gəlmişdir. İlk şeirinə son şeirinə kimi üslubunu, dəst-xəttini, mündəricəsini, estetik idealını dəyişmədi. O ilk gündən qəbul etdiyi üsluba, estetik ideala sadıq qaldı. Ramiz Kərəmin özü - şəxsiyyəti kimi üslubu, dili, poetik taktikası da sadə, ancaq son dərəcə orijinal idi. Ancaq onun poeziyası adi poeziya deyildir. Onun hər bir şeiri bütün zamanlarda tərtib olunacaq poeziya almanaxı və ədəbiyyat müntəxəbatlarına tərdədd ediləndən salınmağa layiqdir.

Keybər GÖYYALLI

Baş redaktordan

ÖZ AHINDA YANAN KƏRƏM

yaxud, hər şairin öz zirvəsi haqqında düşüncələr

Azərbaycan xalqının ruh daşıyıcısı, mənəvi kimliyinin təsdiqi kimi tanıdığımız şairləri çoxdur. Mən böyük sənətkarları başı buludlara dəyən dağlarla qi-yasa çəkməkdən məmnunluq duyuram. Amma onu da bilirəm ki, bu uca zirvələr ödəkləri boyu sıralanan təpələrdən, əzəmətini daha uca göstərən digər fərqli zirvələrdən güc alır. İnanıram ki, əgər yer üzərindəki çevrilmələrlə uca zirvələrin ödəkləri, onun əzəmətini göstərən digər silsilələr və təpələr alt-üst olsaydı (şerti olaraq), onda başı buludlara dəyən zirvələr də uçub tökülərdi. Və demək, böyük sənətkarların xalqın ruh daşıyıcısı olan söz insanlarının əzəməti də onların əhatəsindəki müstəvidən çox asılıdır. Bəli, silsilələr bir-birinə söykəkdir.

Sözümün canı şair Ramiz Kərəmdən danışmaq-dır. Zirvələrdən və təpələrdən müqayisə ilə söz açı-ramsa, görək bəri başdan deyim ki, Ramiz Kərəm görünməyəcək bir təpə deyildi. O, poetik sözü ali məqamına çatdırma biləcək gücdə ifadə edə bildirdi. Biz buna istedad deyirik. Demək, Ramiz Kərəm təbətən dünyaya istedadlı şair kimi gəlmişdi.

Sözün əqidəli təəssübkeşi, istedadlı yazıçı-publi-sist kimi tanıdığım Keybər Göyyallının Ramiz Kərəmin həyat və yaradıcılığını özündə ehtiva edən "Ruhun dilində yazan şair" kitabını nə qədər istekli bir hisslə qarşılasam da, bir o qədər də kədər ov-qatı ilə duyğulandım.

Ramiz Kərəmlə görüşəndə mənə elə gəlirdi ki, onun üzündə, gözündə ilahi bir nurun işığı var. Ümumiyyətlə, ruhu sağlam qəlbi insanlığa sevgi ilə döyünən söz adamlarının, demək olar ki, hamısında bu işiq var. Danışanda da səndən bir musiqiçilik, həzinlik və şirinlik axırdı ətrafına. Xeybər Göyyal-lının kitabını əvvəlcə sürətlə səhifələdim. Sonra qaytarıb bir də, bu dəfə ağır-ağır çevirdim. Dəyişən səhifələrdə mənimlə üzübüz danışan Ramiz Kərəmin özüni görürdüm. Bir az qınaqlı, bir az incik, bir az da kövrək... və nəhayət, "Kefini pozma, yaqın, mənimki də belə gəlib" təsəllisini də duydum.

Xeybər Göyyallı yanğı ilə yazır ki, axı mən ni-yə Ramizin öz sağlığında bu kitabı yazmadım. Mə-nə elə gəldi ki, bu sözləri elə mən özüm də başımı qaldırıb Ramizin gözlərinin için baxmadan, daxilin-dən dəş kimi asılmış bir ağırlığın altında inləyə-in-ləyə təkrar edirəm.

Bizi Xeybər Göyyallı tanış eləmişdi. İlk görüşü-müz də elə mənim iş otağında olmuşdu. Xeybər

Göyyallıya həsr etdiyim məktubdan səhifələr oxu-dum. Və gözəlti hər dəfə Ramiz Kərəmə də baxırdım. Uğurlu misraların obrazı yarada bilən poetik düşüncələrin ahənginə uyğun onun sifətində dəyişil-mələr görürdüm. İşiq get-gedə çoxalırdı. Mən so-nuncu misraları oxuyanda ürəkden gələn bir hissi-yatla dedi: "Ay Xeybər, səni təbrik edirəm. Əlirza səni nə qədər sevirmiş".

Ramiz Kərəmin bu sözləri ilə qəlbimdə, ruhum-da bir R.Kərəm pöhrəsi əkilirdi. Sosial şəbəkədə, re-daksiyada qoyub getdiyi kitabında varlığının əks-ə-dası kimi yazıya alınmış şeirlərini oxuduqca ruhum-dakı həmin pöhrənin necə kök atdığı, varlığının dərinliklərinə işlədiyini hiss edirdim. Pöhrə get-ge-də qollanmaqda, budaqlanmaqda idi. Hətta yeni ki-

tabım üçün yazacağım müəlliflərin siyahısına da sal-mışdım.

Həyat bəzən bizə öz planını diktə edir. Görünür, istəklər elə bu səbəbdən çox vaxt yarıda qalır. "Ko-vid-19" bəlası da qəflətən araya girməyi ilə tək-cə mənim yox, elə cəmiyyətin hərəket ahəngini də də-yişdi. Bir çox xəyal sarayları çiliklənməş cizgilər ki-mi dağılıb tökülədi. Ramiz Kərəm də bu belədən yan keçə bilmədi.

Müharibə də bir yandan başımızı qatdı. 2020-ci ilin olayları həyatımdan sarsıntılarla keçdi. Həy-əcanlar, qara qorxulu duyğular, hər an faciə ilə üz-ləşəcəyimi günlərin iztirablarından danışmaq istəməz-dim. Müharibədə olan nəvələrimin taleyi bir an da yaddaşından çıxmırdı. 2020-ci ilin 15 dekabr gün-ündə Ramiz Kərəmin həyatdan vaxtsız gedişinin xəbərini eşidəndə içimdən keçən bir sızıltı ilə sə-siz-səssiz özüm-özümə pıçıldadım. "Ay namərd, mənə özü-nə borclu qoydun". Beləcə, mən də Ramiz Kərəmin sağlığında onun üçün haqqı olan sözü de-yə bilmədim.

Ramiz Kərəm 1961-ci il, mayın 22-də Gədəbəy rayonunun Ataxal kəndində anadan olub. 1981-ci il-də ADPU-nun Filologiya fakültəsini bitirib. Əməli fəaliyyətinə müəllimliklə başlayıb. 2010-cu ildən Folklor İnstitutunda elmi işçi kimi tədqiqatlar aparıb. 2015-ci ildən Şəki bölməsinin rəhbəri idi.

Ramiz Kərəmin haqqında yaşam yolu qeydlərini beləcə Xeybər Göyyallının kitabından izləyirəm.

Məlum olur ki, parlaq istedadı, zəngin təfəkkürü ilə özü-nü ifadə imkanlarını göstərən şeirləri "Azər-baycan", "Ulduz" jurnallarında çap olunub. Kifayət qədər məhsuldar işləsə də, kitablarının sayı o qədər də çox deyil: "Bütün sevdiklərim, unudularım" (2007), "Mən sözdən asıldım" (2015), "Sərçə qana-dında qurğuşun yükü" (2020).

Yəqin ki, kitabların sayını həll edən zamanın maddiyyat məhdudluğu-dur. Və bu bərədə söhbəti çox da uzağa çəkmək istəməzdik.

Ramiz Kərəm özü-nü yazan şair idi. Zənnimcə, ədəbiyyatda şairin uğurunu təmin edən əsas keyfi-yət elə özü-nü yazmaqdır. Özü-nü yazan şair Şahdağ-dan, ya Savalandan, lap elə Afrika səhrasından, Kli-mancero dağlarından da yazsa, dəxli yoxdur, yenə özü-nü yazma biləcək.

(Davamı 2-ci səhifədə)

ÖZ AHINDA YANAN KƏRƏM

yaxud, hər şairin öz zirvəsi haqqında düşüncələr

(Əvvəlki 1-ci səhifədə)

Mənə elə gəlir ki, Ramiz Kərəm qədr öz portretini yaradan şair azdır. Bəlkə bir qədər ifratlı görünsə bilər qənətim. Amma hər halda hökmsayağı səs-lənə də, qənətimdə Ramiz Kərəmin öz portretini yaratmaq gücündə bir şair kimi gördüyümü ifadə etmək istəyirəm.

Xeybər Göyyallı Ramiz Kərəmin yaradıcılıq örnəklərində onun uğurunu özünəxas bir tərzdə ifadə edir. Bir şeirini nümunə götürür və deyir ki, bu şeir mənim Ramiz Kərəmin əl atıb götürdüyüm şeirlərindən biridir. Dəqiq ifadədir. Yəni müəllif demək istəyir ki, lap elə sapa düzülməmiş, ya düzülmüş mirvarilər kimi R.Kərəmin hansı şeirini götürsən həqiqi poetik ovqat yaradan sənət nümunəsi ilə üz-üzə gələrsən. Bəlkə həmin şeiri elə mən də oxucu üçün təqdim edim:

Sərxoş yeriyirəm, yorğun gəzirəm,
Kim nə fikirləşə, kim hara yoza?
Ruhumun şəklini çəkir beləcə,
Ayağım yollara, əlim kağıza.

Ruhumu yazıram yolları üstə,
Bəlkə oxudular yol adamları.
Bilməzlər ruhumu yazdığım dili,
Şöhret adamları, pul adamları.

Qaraldımüzünü ağ vərəqlərin,
Oxuyan biləcəkdir kim olduğumu.
Kasib daxmasında çalınan hava,
Qopuz sinəsində sim olduğumu.

Qələm də yolçudu, mən də yolçuyam,
Gəzirik ötəri səyahət kimi.
Kağızlar yazılır, yollar gedilir,
Ruhlar tapşırırlar əmanət kimi.

Bu şeirin misralarına yığılmış düşüncələr yükü tələb edir ki, hər misraya, hər beytə təzədən qayıdılınsın. Şairin varlığında kök atmış iztirabların mahiyyətinə varlınsın. Amma əlbəttə, çətin olsa da, bir qədər təhlillərlə ifadə edilə bilər bələcəyim duyulanmaları oxucunun özünün dərk imkanlarına buraxıram. Bircə onu deyirəm ki, şair üçün ruhunun şəklini çəkməyin "Ayaq və yollar", "Qələm və kağız" düsturu bas edir ki, Ramiz Kərəmin poetik imkanları haqqında təsvürümüzü tamamlansın. Hər halda ruhunu poeziyaya köçürüb gələcəyini yaddaşına əmanət etmək sürədən bir insanın hissələri deyil. Xeybər Göyyallının da yada saldıq Nizami hikmətinin bir daha təsdiqidir. Şairlərin sırası haqqında Nizami hökmü yalnız bu cür poetik, Ramiz Kərəmsayağı ifadə olunan duyulanmalarla öz təsdiqini tapır.

Ramiz Kərəm ruhunu əmanət etməklə poetik nəfəsini də uğrunda öz nəfəsi oğulların can verdiyi yurddaşlarına (həm də yurd daşlarına) əmanət qoyur. Xeybər Göyyallısayağı desək, Ramiz Kərəm şair, pafos, zahiri od-alov şairi deyildi. O, içindən korun-korun yanan şair idi. Və içindən közərdirdi.

İnsanların mifə münasibəti birmənəli deyil. Ancaq mən bütün miflərin möğzində həqiqət görürəm. Hətta Kərəmin öz nəfəsindən qalxan yanmağına da inanıram. Mənə elə gəlir ki, Kərəm sözünün özündə də bir yanğı var. Bəsirət gözü olan olmayanların (Kimsə Kərəm sözünü başqa cür də izah edə bilər, bunda işim yoxdur) görə bilmədiyi bir alov var. Yurdun Kərəmi olmağın Ramiz Kərəm yaradıcılığında çox örnə-

yi var. Bir örnək də yenə Xeybər Göyyallının Ramiz Kərəm haqqında yazdığı və dost sevdahlığını təsdiq edən "Ruhun dilində yazan şair" kitabından daha bir örnəyi yaddaşına götürməyi burada çox vacib bildim.

Doymadım, ana yurd,
Dağından-daşından doya bilmədim,
Yayından-qışından doya bilmədim,
Doymadım mən sənin gözəlliyindən.

Gələcək ağac əkib bağ salacağdım,
Gələcək o heyətə su çəkəcəkdim,
Gələcək hamı kimi ev tikəcəkdim,
Qaldı isteklərim əmanət kimi.

Qayıdıb gələcək bu yurda bir də,
Allaha yalvarıb gələcək yenə.
Mən sənin uğrunda, sənin yolunda,
Ölmək lazım olsa, öləcək yenə.
Gələcək, ana yurd,
Bəlkə ağac kimi, bəlkə ot kimi,
Bəlkə də bulud kimi.
Bir quş dimdiyindən düşsən dəni kimi,
Gələcək göyərəcəm bu torpaq üstə.

Gələcək, ana yurd,
Göylərə inanıb gələcək yenə.
Mən bir də gələcək,
Adım da, soyadım da qalacaq mı yadımda?
Ramiz Kərəm bu şeiri yazada

(26.11.2020) ömrünün sonuna 20 gündən də az qalmışdı. Deyirlər ki, insan həyatının cismani sonluğunu hər kəsdən daha tez hiss edir. Bunun nə qədər doğru olub-olmadığını aramaq fikrində deyiləm. Amma Ramiz Kərəmin yurddaşlarına (yurd daşlarına) oxucular üçün təqdim olunan şeiri sözün həqiqi mənasında vida səsidir. Aqlamadan sitqamadan, vahimələnmədən, ölümlü adlı bir dünyanın qarənliqlərindən qorxmada sözə gətirdiyi duyğularında insan mərdliyinin, bütövlüyünün hansı gücdə olduğunu göstərə bilər. Və həm də bu şeirdə o artıq özünə yaxınlaşmaqda olan həmin o qarənliq dünyanın qarışının ağızda dayandığını da bildirir. Xeybər Göyyallı Ramiz Kərəmin ömrünün son çağlarında yazdığı dəftərcəsinin əvvəlində belə bir qeyd görür:

"Ramiz Kərəm. Üçüncü kitabdan sonra yazılmış şeirlər. Yeni şeirlər 2020". Müəllif 5-6 sözdən ibarət olan bu göstəriciyə xüsusi kod açımı verir: "Bu qeydləri R.Kərəm üçüncü kitabından sonra başladığı şeir dəftərcəsinin ilk səhifəsində öz əlləri ilə yazıb. Şeirlərin altında onların yazılma tarixi də qeyd olunub. "Mən də bir az gördüm" şeiri ilə başlayan dəftərcədə otuz altı şeir vardır. Şeir dəftərcəsi 26 sentyabr - 7 dekabr 2020-ci il tarixinə əhatə edir. İki aydan bir az artıq bir müddətdə, lap dəqiq desək, 70 gün içərisində R.Kərəm düz otuz altı şeir yazıb. Əminəm ki, bu dediklərimi hazırlıqlı oxucu statistika meyarlarından dəyərləndirmir. Onu da deyək ki, bir çox tanınmışlardan fərqli olaraq, R.Kərəm "şair işləmədi". O, duyulananda, emosiyaları "dilə gələndə", şeirdən qaça bilməyəndə, ləlahəndə süzülüb gələndə yazırdı. Ramizi yaxından tanıyan, uşaqlığı və gənclik illəri bir yerdə keçən, onun yazı mənasına bələd olan Goray Göyyurd da xatirələrində qeyd edir ki, R.Kərəm bir müddət kağız-qələmdən uzaqlaşmış, hansı səbəbdənsə şeir yazmayıb. Bir daha vurğulayıram ki, R.Kərəm "şair işləməyib", ancaq əsl şair olub. Onun populyarlıq qazanmasının, bəlkə də, ən böyük səbə-

bini elə "şair işləməsi"ndə axtarmaq daha doğru olardı. R.Kərəmin ömrünün son 70 günündə yazdığı 36 şeir də onun əsl poetik istedadının gerçək təsdiqidir. R.Kərəm əbədiyyətə qovuşmamışdan bir az əvvəl bəzən bir gündə iki-üç şeir yazıb, bəzən isə bir neçə gün şeir yazmayıb". Bu mətnin sadəliklə, fəqət dəqiqliklə doğrulanmış məntiqi Ramiz Kərəmin şairliyinin dəqiq xarakter cizgiləri ni ifadə edir. İndi 70 günün 36 şeirini

bir-bir izləmək şeirdən-şeyrə dəyişən ovqatın əsasında şairin hansı müşahidələrinin dayandığını seyr etmək yəqin ki, çox maraqlıdır. Bəlkə onun şeirdən-şeyrə hansı mənzilə gətirdiyini göstərən məqamlarla da rastlaşa bilərik. Və bəlkə onu da bilərik ki, insan özünün bildiyi, ya bilmədiyi sonluğa doğru qeybdən hansı işıqla yanır. Hər halda mən Ramiz Kərəmin yuxarıda nümunə üçün gətirdiyim son şeirlərindən belə bir hissi duyuram ki, o, zəngin əlminə yığılıb qalmış örtüdəki şeirləri özünə qısqanıb, onu tez zühura gətirmək istəyib. Bəlkə də bütün varlığı ilə bilib ki, bu şeirlər onun deyil. Bu şeirləri öz varlığına qeyb ələminə aparmağa haqqı yoxdur. Bu şeirlər onu yetirən dünyanın malıdır.

Qələbdən sonra, Şuşanın qaytarılmasından sonra dünyaya vida etmiş insanların hamısına mən qibte hissi ilə baxıram. Təzə arzular, təzə niyyətlər doğulmamış Qarabağ isteklərimizin necə çözüldüyünü görmək əslində bir xoşbəxtlik idi. Arzuda, istəkdə kama yetmək idi. Və Ramiz Kərəm də bu qələbəyə borclu qalmadı: "R.Kərəmin ömrünün son günərində yazdığı 36 şeirdən üçü Azərbaycanın Qarabağ müharibəsindəki qalibiyətinə, yeddisi həmin müharibədə sücaat göstərərək həlak olmuş şəhidlərə ithaf edilib". Xeybər Göyyallının bu qeydləri də elə, zənnimcə, mənim qənətlərimin nə qədər əsaslı olduğunu təsdiq edir. Başımın içində bir-birinə qarışmış fikirlərin labirintindən keçmək mənim üçün asan deyil. Birincisi, ona görə hər cümlənin sözbə çevrilərək varlığını gətirsinə bir ironiya içində məni didir. Axı bu duyğuları, düşüncələri mən Ramiz Kərəmin sağlığında yazmışdım, daha doğrusu, yazmalıydım.

Xeybər "Ruhun dilində yazan şair" kitabının nəşri xəbərini sosial şəbəkədə aldım. Elə həmin andaca bir-iki cümlə ilə fikirlərimi ifadə etməyə çalışdım: "Bu kitab mənə gələcəyə inam yaradır. Unudulmağın əsas olmadığına inam və bir də ona inandım ki, hələ də dünyada həqiqətlərə sədəqətli olan adamlar var". Axı dostluğa sədəqətin özü də dünyamızın həqiqətidir. Ən böyük həqiqət isə Ramiz Kərəm haqqında yazılmış şairdir və bu missiyayı Xeybər yerinə yetirməsini özümün də ruhu axan bir yüngüllük hissələri kimi qəbul etdim.

Ramiz Kərəm Azərbaycan xalqının taleyini yazan şair idi. Axı biz dedik ki, o özünü yazıb. Elə özünü yazmağın özü də mənsub olduğun xalqın taleyini yazmaqdır.

Dan yeri kimiyəm bu səhər,
Üzümdən günəşə doğru,
Gülümşəyirəm.
Uzaqlığa və bütövlüyə doğru.

Bu səhər ağaclar kimiyəm,
Yarpaqlanmaq istəyirəm.
Sular kimiyəm,
Axmaq istəyirəm təşnəliklərə.

Buludlar kimiyəm,
Yağmaq istəyirəm biçənəklərə,
Bağlara, bostanlara
Və bütün gözəlliklərə.

Yağışdan sonrakı üfüq kimiyəm,
Aydınlıqla, genişliklə,
Bayraq-bayraq sevgilərə
Təmizliklə dopdolu.

Ramiz Kərəmin şeirlərində onun hər yazıdan sonra daxili ələminin çox işıqlı portreti də görünür. Yəqin ki, hər bir şair üçün yazılmamış şeir onun daxili mühitində bir dumanlılıq yaradır. Şeir şairin ruhundan zühura gəldikcə bu dumanlar dağılır, onun mənəvi ələmi aydın bir işıqlığa gömülür. Axı biz yazımızın əvvəlində demişdik ki, hər şairin öz zirvəsi var. Zirvələr aydın görünəndə dağın özəməti asan qavrınılır. Ramiz Kərəm də "yağışdan sonrakı üfüq kimiyəm" ifadəsi ilə 18 oktyabr tarixinə əslində poetik münasibət bildirib; 18 oktyabr dövlət müstəqilliyi günümüzdür. Ramiz Kərəm öz nəfəsində yanmış gəldiyi gündən təqribən iki aydan da bir az əvvəl qələmə alıb bu şeiri. Yəni 18 oktyabr 2020-ci ildə.

Saməd Vurğunun məşhur bir misrası var: "Dolan bulud boşalacaq, bu hökmüdür təbiətin". Mənə elə gəlir ki, Ramiz Kərəm yaradıcılıq eşqi ilə yanmış-qovrulmuş şairlərdəndir. Onun ruhunda dolan bulud motivi axırcan öz hökmündə qalıb. Yəqin ki, elə bu hissin təsiri ilə yağış olub aramsızlıqla yağmaq istəyir də elə bu dolmuş buludluqla bağlıdır. Bir sözlə:

Bir bülbul oxudu getdi,
Ruhunu toxudu getdi.
Öz odunda yanan Kərəm,
Elə bil, yoxudu getdi.

Zənnimcə, Xeybər Göyyallı "Ruhun dilində yazan şair" kitabını Ramiz Kərəmi bilən söz adamlarının hamısını əvvəzindən yazıb və əlbəttə, hamısını yazmaq üçün hələ vaxt, zaman gərəkdir.

Ramiz Kərəm öz ahında yandı. "Kovid" taleyin ironiyası, bəlkə də, bəhanəsi idi.

14.12.2022